

بررسی توافقنامه تجارت ترجیحی میان ایران و ترکیه

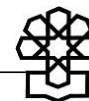
معاونت پژوهش‌های اقتصادی
دفتر: مطالعات اقتصادی

کد موضوعی: ۲۲۰
شماره مسلسل: ۱۴۷۳۰
اسفندماه ۱۳۹۴

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۲.....	مقدمه
۳.....	۱. اهداف و پیشینه انعقاد موافقتنامه‌های تجارت ترجیحی
۵.....	۲. جایگاه حقوقی مرجع تصویب توافقنامه‌های تجارت ترجیحی در ایران
۵.....	۳. نگاهی به مبادلات تجاری میان ایران و ترکیه
۹.....	۴. بررسی مبادلات تجاری ترکیه و اتحادیه اروپا در خصوص محصولات کشاورزی
۱۰.....	۵. بررسی اجمالی مهمترین اقلام فهرست توافقنامه تجارت ترجیحی ایران و ترکیه
۱۶.....	۶. استدلال موافقان و مخالفان انعقاد توافقنامه تجارت ترجیحی ایران و ترکیه
۱۷.....	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۱۸.....	توصیه‌های سیاستی
۱۹.....	پیشنهاد
۲۰.....	پیوست
۲۲.....	منابع و مأخذ

بررسی توافقنامه تجارت ترجیحی میان ایران و ترکیه

چکیده

کاهش نرخ‌های تعرفه واردات در چارچوب موافقتنامه‌های دو یا چندجانبه و رقابت در فضای تجارت آزاد جهت افزایش کارایی تولید و استفاده از صرفه‌های مقیاس مورد تأیید اقتصاددانان زیادی بوده است. با این حال انعقاد قرارداد دوجانبه تخفیفات تعرفه‌ای و تجارت ترجیحی مابین دولت‌های جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه اعتراضاتی را در بین تولیدکنندگان، صنعتگران، فعالان بخش خصوصی و نمایندگان مجلس شورای اسلامی موجب گردید.

عدم توجه به مزیت نسبی کشور در فهرست اقلام توافقنامه، ابهام در خصوص دلیل اخذ تخفیفات صرفاً جهت صادرات کالای خام کشاورزی از طرف ترکیه‌ای، تخفیفات جهت واردات کالاهای صنعتی دارای تولیدات مشابه داخلی، ضرورت مشورت بیشتر وزارت صنعت، معدن و تجارت با نمایندگان بخش خصوصی و... از جمله ایرادات مطرح شده به این موافقتنامه می‌باشد.

به‌علاوه ابلاغ توافقنامه به دستگاه‌های مجری توسط هیئت دولت بدون تأیید مجلس شورای اسلامی صورت پذیرفته، که از جمله اشکالات نمایندگان مجلس شورای اسلامی به نحوه ابلاغ این موافقتنامه است. استدلال دولت جهت ابلاغ توافقنامه در قالب مصوبه هیئت وزیران موضوع ماده (۱) قانون امور گمرکی در شرایطی مطرح شده است که تصویب موافقتنامه در کشور ترکیه منوط به تأیید مجلس این کشور شده است.

نتیجه تحلیل‌ها و بررسی‌های آماری از یک‌سو و جلسات کارشناسی با صنعتگران و تجار ازسوی دیگر دلالت بر ضرورت توجه بیشتر وزارت صنعت، معدن و تجارت به‌عنوان متولی طراحی استراتژی صنعت و تجارت کشور در خصوص اقلام فهرست موافقتنامه دارد. به‌علاوه با توجه به تصویب توافقنامه توسط مجلس ترکیه و ضرورت اصل عمل متقابل و رعایت عرف بین‌المللی و رعایت اصول هفتادو هفتم و یکصد و بیست و پنجم قانون اساسی کشور، شایسته است توافقنامه پیش از ابلاغ به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد.

مقدمه

توافقنامه تجارت ترجیحی میان ایران و ترکیه در شهریورماه ۱۳۹۳ به تصویب مجلس ترکیه رسید و از روز پنج‌شنبه ۱۱ دی‌ماه مطابق با اول ژانویه ۲۰۱۵ توسط دولت ترکیه اجرایی گردید. طبق این توافقنامه ۱۴۰ فقره از کالاهای صادراتی ایران شامل اقلام کشاورزی، شیلات و مواد غذایی و ۱۲۵ فقره از کالاهای صادراتی ترکیه شامل تولیدات صنعتی، تحت پوشش تخفیف تعرفه‌های گمرکی قرار گرفته است. تأیید این توافقنامه از طرف ایران بدون ارجاع به مجلس در تاریخ ۱۳۹۳/۳/۱۸ در قالب تصویبنامه هیئت وزیران انجام و در تاریخ ۱۳۹۳/۴/۲ به گمرک ایران ابلاغ شد. ابلاغ اجرای این توافقنامه اعتراضاتی را در بین فعالان برخی از صنایع کشور، نمایندگان بخش خصوصی و نمایندگان مجلس شورای اسلامی در پی داشته است، از این رو موضوع در دستور کار مطالعه قرار گرفت.

یکی از ویژگی‌های اصلی اقتصاد جهانی، رقابت روزافزون کشورها برای یافتن بازارهای جدید از طریق یکپارچگی اقتصاد جهانی، تشکیل بلوک‌ها و اتحادیه‌های منطقه‌ای در قالب قراردادهای همکاری‌های دو یا چندجانبه تجارت آزاد می‌باشد. به لحاظ نظری تجارت با تکیه بر مزیت نسبی، امکان مصرف بالاتر از منحنی امکانات تولید و کسب مطلوبیت بیشتر را فراهم می‌آورد. از طرفی گذر از یک نظام بسته به نظام اقتصادی باز بدون پرداخت هزینه ازسوی برخی از بخش‌های جامعه میسر نخواهد شد. لذا توجه به مواردی از قبیل کارشناسی صحیح، ایجاد فضای مناسب تولید و افزایش توان رقابتی ضروری می‌باشد. بنابراین پیش‌نیاز آزادسازی تجاری، اتخاذ استراتژی مشخص درخصوص تقویت بخش‌های خاصی از اقتصاد ملی در جهت رقابت‌پذیری در دوره زمانی معین در سطح بین‌المللی است. در این زمینه همفکری با بخش خصوصی و توجه به ظرفیت‌های رقابتی کشور، دسترسی به تکنولوژی و مواد اولیه مناسب و در نظر گرفتن سایر متغیرهای کلان اقتصادی مانند نرخ ارز، نرخ تورم و فضای کسب‌وکار ضروری است.

بیشتر مطالعات تجربی و تاریخی بیانگر آن است که عموماً کشورهایی که به دور خود حصار کشیده‌اند از لحاظ اقتصادی با موفقیت چندانی مواجه نشدند و آن دسته از کشورهایی که تجارت خارجی را به‌عنوان نیروی محرک اقتصاد و تأمین‌کننده مالی توسعه اقتصادی مورد استفاده قرار دادند به موفقیت‌های نسبی بیشتری دست یافتند. یکپارچگی مالی، گسترش مبادلات تجاری، دسترسی راحت‌تر به تکنولوژی‌های جدید، ایجاد اتحادیه‌های مشترک و بازار بزرگتر و تولید با استفاده از صرفه‌های مقیاس نمودی از استفاده از ظرفیت‌های جهانی است. کشورهایی که منافع اقتصادی و پیوندهای سیاسی مشترکی دارند می‌توانند تجارت آزاد را با سیاست‌های حمایتی ادغام و علاوه بر کاهش محدودیت تجاری مابین خود کشورهای غیرعضو را با سیاست‌های تبعیضی مواجه سازند.

۱. اهداف و پیشینه انعقاد موافقتنامه‌های تجارت ترجیحی

هرچند یکی از راهکارهای توسعه مبادلات تجاری با کشورهای هدف، انعقاد موافقتنامه‌های تجارت ترجیحی دوجانبه است، با این حال دلیل اصلی رویکرد کشور در ابتدای دهه ۸۰ به افزایش انعقاد اینگونه توافقنامه‌ها را باید در عدم الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی (WTO) جستجو کرد، زیرا به نظر می‌رسد مسئولان اقتصادی و سیاسی کشور تصمیم دارند از طرق دیگر، توسعه تجارت خارجی با کشورهای هدف را دنبال کنند.

البته باید توجه داشت که در انعقاد این موافقتنامه‌ها انگیزه‌های سیاسی نیز مدنظر بوده است. به‌ویژه در دهه اخیر که مناسبات تجاری ایران با اروپا دچار نوسانات جدی شد و متعاقباً تحریم‌های بین‌المللی تشدید گردید، یکی از سازوکارهای برون‌رفت از فشار تحریم‌های بین‌المللی و توسعه تعاملات دیپلماتیک، انعقاد توافقنامه‌های تجارت ترجیحی بوده که در دستور کار مسئولان سیاسی و اقتصادی کشور قرار گرفت.

اهداف اقتصادی - تجاری و سیاسی - امنیتی که از انعقاد موافقتنامه‌های تجارت ترجیحی دنبال می‌شود به شرح ذیل می‌باشد.

۱-۱. اهداف انعقاد موافقتنامه‌های تجارت ترجیحی

الف) اهداف اقتصادی - تجاری

- توسعه بازار داخلی
- ایجاد امکان استفاده از صرفه‌های ناشی از مقیاس
- تخصص‌گرایی در سطح منطقه
- جذب سرمایه‌گذاری
- توسعه رقابت
- کسب تجربه برای حضور در مذاکرات جدی‌تر تجاری در سطح چندجانبه

ب) اهداف سیاسی - امنیتی

- ثبات سیاسی
- مسائل امنیتی
- افزایش قدرت چانه‌زنی
- تلاش برای رسیدن به اهدافی که در سطوح چندجانبه قابل دستیابی نیستند.

شایان توجه است که تاکنون مطالعه جامعی از سوی دستگاه‌های متولی (مانند سازمان توسعه تجارت) مبنی بر آثار مثبت یا منفی اینگونه توافقنامه‌ها بر تجارت خارجی کشور انجام و منتشر نشده است. با این حال با توجه به اینکه کشورهایی که با آنها توافقنامه تجارت ترجیحی منعقد شده جزء بازارهای عمده صادراتی ایران نیستند، می‌توان عنوان نمود که انعقاد اینگونه توافقات در توسعه تجارت خارجی کشور نقش و سهم عمده‌ای نداشته است و منجر به تغییری در ساختار تجاری کشور نشده‌اند.

۱-۲. پیشینه انعقاد توافقنامه‌های تجارت ترجیحی میان ایران و سایر کشورها

جمهوری اسلامی ایران پیشینه عضویت در سازمان‌های اقتصادی و منطقه‌ای ذیل را با رویکرد کاهش موانع تجاری و گسترش مبادلات تجاری دارا می‌باشد:

۱. سازمان همکاری‌های اقتصادی (اگو)

۲. گروه هشت کشور مسلمان در حال توسعه (D-8)

علاوه بر عضویت در سازمان‌های منطقه‌ای فوق، دولت جمهوری اسلامی ایران، موافقتنامه تخفیفات تعرفه‌ای تجارت مرزی با کشورهای ذیل داشته است که براساس مقررات صادرات و واردات در گمرکات کشور ملاک عمل قرار می‌گیرند:

۱. ترکیه (مصوب سال ۱۳۸۳ هیئت وزیران با شماره ۳۱۱۸۱/ت/۲۴۲۰۸)

۲. ازبکستان (مصوب سال ۱۳۸۴ هیئت وزیران با شماره ۳۳۲۰۴/ت/۲۳۷۸۹)

۳. تونس (مصوب سال ۱۳۸۶ مصوب مجلس شورای اسلامی)

۴. پاکستان (مصوب سال ۱۳۸۷ مصوب مجلس شورای اسلامی)

۵. سوریه (مصوب سال ۱۳۸۷ مصوب مجلس شورای اسلامی)

۶. کوبا (مصوب سال ۱۳۸۷ مجلس شورای اسلامی)

۷. بوسنی هرزگوین (مصوب سال ۱۳۸۸ مجلس شورای اسلامی)

۸. قرقیزستان (مصوب سال ۱۳۸۸ هیئت وزیران با شماره ۱۹۲۳۹۸/ت/۴۳۶۴۵ ک)

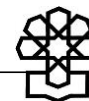
۱-۳. پیشینه انعقاد توافقنامه دوجانبه با ترکیه

دولت‌های ایران و ترکیه علاوه بر موافقتنامه ترجیحات تعرفه‌ای، توافقنامه‌هایی را در زمینه‌های گوناگون منعقد نموده‌اند که مهمترین آنها به شرح ذیل می‌باشند:

- موافقتنامه به منظور تسهیل و بسط ترانزیت و حمل‌ونقل مسافر و کالا بین ایران و ترکیه، مصوب

سال ۱۳۳۴

- موافقتنامه تجارتي بين دولت ايران و دولت جمهوری ترکیه، مصوب سال ۱۳۳۷

- موافقتنامه ترانزیت بین دولت ایران و دولت جمهوری ترکیه، مصوب سال ۱۳۴۴
- قانون راجع به موافقتنامه همکاری اقتصادی و فنی بین دولت ایران و دولت جمهوری ترکیه، مصوب سال ۱۳۵۷
- قانون موافقتنامه اصلاح موافقتنامه حمل و نقل بین‌المللی جاده‌ای بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری ترکیه، مصوب سال ۱۳۵۹

۲. جایگاه حقوقی مرجع تصویب توافقنامه‌های تجارت ترجیحی در ایران

براساس اصل هفتاد و هفتم قانون اساسی کشور کلیه موافقتنامه‌ها و توافقنامه‌ها باید به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد. با توجه به نظرات کارشناسان حقوقی موافقتنامه‌ها به دو دسته الزام‌آور و داوطلبانه (تفاهمنامه) تقسیم می‌شوند و صرفاً براساس این موضوع توافقنامه‌های الزام‌آور نیازمند تصویب مجلس شورای اسلامی می‌باشد.

مستند حقوقی ابلاغیه وزارت صنایع و معادن در خصوص کاهش نرخ تعرفه به گمرک جمهوری اسلامی ایران، تصویب‌نامه هیئت وزیران می‌باشد. براساس بند «د» ماده (۱) قانون امور گمرکی، مصوب ۱۳۹۰ حقوق ورودی کالای وارداتی به دو بخش تقسیم می‌گردد که بخشی از آن (حقوق گمرکی معادل ۴ درصد ارزش گمرکی کالا) در اختیار مجلس شورای اسلامی و بخش دیگری از آن (سود بازرگانی) توسط هیئت وزیران تعیین می‌گردد و صرفاً تغییر سود بازرگانی نیازمند تأیید مجلس نمی‌باشد. با توجه به این که براساس اعلام وزارت امور خارجه مجلس ترکیه در تاریخ ۱۳۹۳/۶/۲۰ طی نشست فوق‌العاده موافقتنامه تجارت ترجیحی ایران و ترکیه را تصویب کرده است، لذا بنابر اصل عمل متقابل و ضرورت رعایت عرف بین‌المللی، مناسب است موافقتنامه تقدیم مجلس شورای اسلامی گردد.

۳. نگاهی به مبادلات تجاری میان ایران و ترکیه

پیش از بررسی اقلام موافقتنامه تجارت ترجیحی لازم است وضعیت تجاری مابین دو کشور را مورد بررسی قرار دهیم تا با در نظر گرفتن وضعیت آمار کالاهای مبادله شده میان دو کشور به تحلیل اقلام موافقتنامه تجارت ترجیحی بپردازیم.

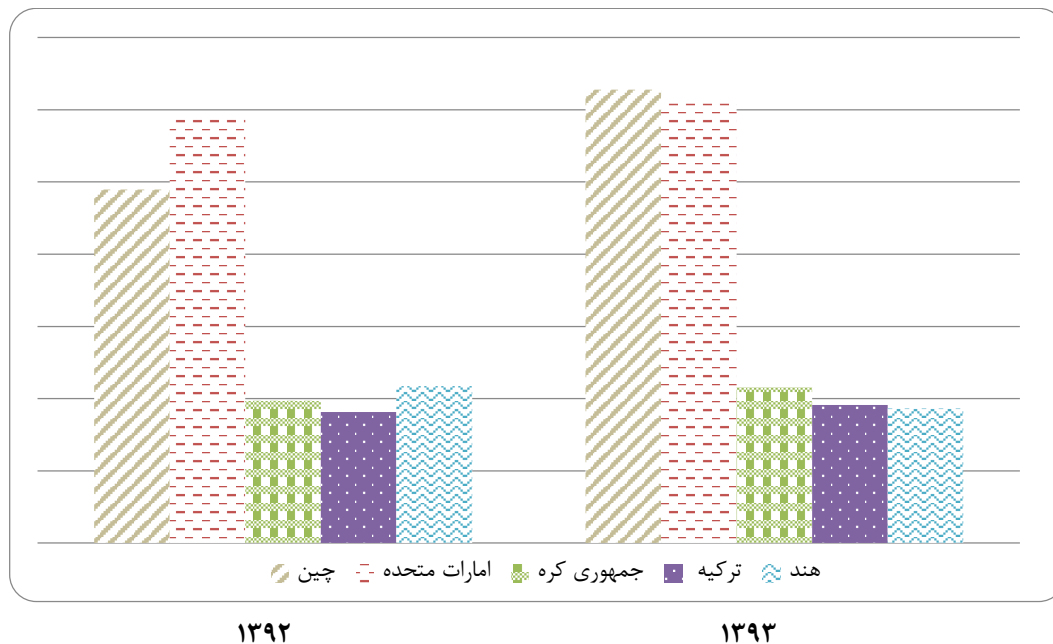
۱-۳. واردات از ترکیه

براساس آمار گمرک جمهوری اسلامی ایران واردات کالا در سال ۱۳۹۲ از کشور ترکیه ۳۶۲۷ میلیون دلار معادل ۸/۰۹ درصد وزنی و ۷/۳۸ درصد ارزش کل واردات کشور بوده است که در سال ۱۳۹۳ به ۳۸۲۲ میلیون دلار رسیده و سهم ترکیه از کل واردات کشور از نظر وزنی به ۸/۳۵ و از نظر ارزش به ۷/۲۸ درصد

رسیده است. در سال ۱۳۹۲ ترکیه پس از کشورهای امارات و چین و هند و کره جنوبی در جایگاه پنجم شرکای عمده تجاری کشور در واردات بوده است که در سال ۱۳۹۳ به جایگاه چهارم ارتقا یافته است. در نمودار ذیل وضعیت شرکای عمده واردات کشور در سال‌های ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳ ملاحظه می‌شود.

نمودار ۱. مقایسه وضعیت واردات از مقاصد وارداتی در دو سال ۱۳۹۲-۱۳۹۳

(میلیون دلار)

مأخذ: گزارش آمار مقدماتی تجارت خارجی گمرک جمهوری اسلامی ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳ به آدرس الکترونیکی:

<http://www.irica.gov.ir>

جدول ۱. میزان واردات به تفکیک پنج کشور عمده طرف معامله طی سال‌های ۱۳۹۲-۱۳۹۳

کشور	رتبه براساس ارزش طی سال ۱۳۹۳	رتبه براساس ارزش طی سال ۱۳۹۲	سال ۱۳۹۳		سال ۱۳۹۲		درصد تغییرات نسبت به مدت مشابه سال قبل	
			ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)	ارزش	وزن
چین	۱	۲	۱۲۵۶۱	۵۳۲۶	۹۷۸۷	۴۵۳۳	۲۸/۳۴	۱۸/۲۸
امارات متحده عربی	۲	۱	۱۲۱۶۴	۸۱۴۸	۱۱۷۸۴	۷۹۴۷	۳/۲۲	۲/۵۳
جمهوری کره	۳	۴	۴۳۱۰	۱۶۶۸	۳۹۴۳	۱۶۹۱	۹/۳۱	-۱/۴۱
ترکیه	۴	۵	۳۸۲۲	۳۴۴۱	۳۶۲۷	۲۶۶۲	۵/۳۷	۲۹/۲۵
هند	۵	۳	۳۷۳۰	۳۴۵۲	۴۳۴۴	۳۶۴۸	-۱۴/۱۵	-۵/۳۷
سایر کشورها			۱۵۸۹۱	۱۹۱۶۳	۱۶۲۲۴	۱۳۲۰۲	-۲/۰۵	۴۵/۱۵
جمع کل			۵۲۴۷۷	۴۱۲۳۴	۴۹۷۰۹	۳۳۶۸۴	۵/۵۷	۲۲/۴۱

مأخذ: گزارش آمار مقدماتی تجارت خارجی گمرک جمهوری اسلامی، سال ۱۳۹۳ به آدرس الکترونیکی <http://www.irica.gov.ir>

همانگونه که در جدول فوق مشاهده می‌گردد واردات کالا از ترکیه در سال ۱۳۹۳ نسبت به سال ۱۳۹۲ از لحاظ وزنی ۲۹/۲۵ درصد و به لحاظ ارزش ۵/۳۷ درصد رشد داشته است که با توجه به کاهش واردات از کشور هند جایگاه ترکیه در تأمین کالاهای وارداتی کشور ارتقا یافته است.

بررسی اقلام عمده وارداتی کشور از ترکیه می‌تواند تصویر بهتری از وضعیت تجارت دو کشور ارائه دهد که در جدول ذیل خلاصه شده است:

جدول ۲. اقلام عمده وارداتی از ترکیه در سال‌های ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳ (دلار)

ارزش اقلام عمده وارداتی از ترکیه در سال ۱۳۹۳ (دلار)		ارزش اقلام عمده وارداتی از ترکیه در سال ۱۳۹۲ (دلار)	
۱۹۱,۱۴۸,۷۶۳	۱. گندم	۱۸۴,۸۶۴,۱۹۰	۱. برنج
۱۷۹,۰۷۹,۴۲۹	۲. موز	۱۲۱,۵۹۳,۰۱۳	۲. موز
۱۵۸,۹۸۳,۸۶۳	۳. کنجاله	۸۶,۷۳۴,۶۸۴	۳. محصولات از آهن یا فولاد
۱۰۱,۶۱۶,۸۸۵	۴. روغن دانه آفتابگردان	۸۶,۰۵۷,۶۰۰	۴. گندم
۹۸,۹۸۰,۵۳۸	۵. ذرت دامی	۸۲,۶۲۲,۸۴۲	۵. شمش از آهن و فولاد
۸۴,۱۹۶,۴۴۳	۶. سیگار	۷۵,۶۹۶,۷۰۲	۶. روغن خام
۶۲,۵۳۵,۹۷۶	۷. کلروپتاسیم	۶۷,۰۷۵,۳۶۶	۷. جو
۵۴,۶۰۰,۳۶۱	۸. تخته فیبر چوبی	۶۰,۶۹۳,۱۱۰	۸. سیگار
۴۸,۵۶۶,۵۴۰	۹. جو	۵۶,۵۷۴,۲۰۵	۹. توتون و تنباکو
۴۷,۹۳۳,۴۰۰	۱۰. محصولات آهن و فولاد	۵۴,۰۶۰,۷۳۲	۱۰. ماشین‌های نورد گرم و سرد
۱,۰۲۷,۶۴۲,۱۹۸	جمع ده قلم عمده	۸۷۵,۹۷۲,۴۴۴	جمع ده قلم عمده
۲۷ درصد	سهم ده قلم عمده از کل ارزش واردات	۲۴ درصد	سهم ده قلم عمده از کل ارزش واردات

مأخذ: آمار سالیانه تجارت خارجی گمرک جمهوری اسلامی، ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳ به آدرس الکترونیکی <http://www.irica.gov.ir>

مطابق جدول فوق اقلام عمده وارداتی ایران از ترکیه شامل کالاهای اساسی، برخی میوه‌ها، سیگار و محصولات فلزی و فیبر چوبی می‌باشد. سهم ده قلم عمده وارداتی از کل واردات از کشور ترکیه از ۲۴ درصد در سال ۱۳۹۲ به حدود ۲۷ درصد افزایش یافته است.

۳-۲. صادرات به ترکیه

توسعه صادرات در بسیاری از برنامه‌های دولت از جمله برنامه خروج از رکود مورد تأکید قرار گرفته است. به‌علاوه یافتن بازارهای صادراتی جهت ارسال تولیدات داخلی همواره از اهداف تولیدکنندگان و تجار بوده است. شایان توجه است صادرات کالاهای با ارزش افزوده بالا و عدم اتکا به صادرات مواد خام جزء سیاست‌های ابلاغی اقتصاد مقاومتی نیز می‌باشد.

به‌طور کلی در بررسی اقلام عمده صادراتی کشور مشاهده می‌شود که بجز سنگ آهن و سیمان و فلزات اساسی و پسته مابقی اقلام صادراتی عموماً از مشتقات نفت خام می‌باشد. نکته جالب توجه این

است که هیچ‌یک از ده قلم عمده صادراتی کشور در فهرست کالاهای موضوع تخفیفات تعرفه‌ای جهت صادرات به ترکیه مدنظر قرار نگرفته است.

کشورهای عمده طرف صادرات کشور در سال ۱۳۹۳ به ترتیب چین، عراق، امارات، هندوستان و افغانستان بوده‌اند و کشور ترکیه در جایگاه ششم قرار دارد. میزان صادرات کالا به ترکیه در سال ۱۳۹۲ مبلغ ۱۶۴۹ میلیون دلار بوده است و صادرات کالا به ترکیه در سال ۱۳۹۳ به ۱۹۷۵ میلیون دلار افزایش یافته است.

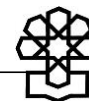
کالاهای صادراتی به کشور ترکیه براساس ارزش دلاری برای ده کالای اول به شرح ذیل می‌باشد.

جدول ۳. اقلام عمده صادراتی به ترکیه در سال‌های ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳ (دلار)

اقلام عمده صادراتی به ترکیه در سال ۱۳۹۳		ارزش اقلام عمده صادراتی به ترکیه در سال ۱۳۹۲	
۲۵۵,۲۸۲,۳۸۰	۱. کاتد مس	۹۹,۷۰۴,۹۵۵	۱. پلی اتیلن گرید فیلم با چگالی کمتر از ۹۴ درصد
۱۶۳,۶۴۶,۴۸۸	۲. اوره	۸۹,۱۳۲,۰۳۷	۲. پلی اتیلن گرید فیلم با چگالی ۹۴ درصد و بیشتر
۹۹,۴۳۸,۸۱۰	۳. پلی اتیلن با چگالی ۹۴ درصد و بیشتر	۸۸,۶۸۴,۲۸۵	۳. آلومینیم کار نشده
۸۹,۲۷۵,۴۳۷	۴. آلومینیم به صورت کار نشده	۷۲,۲۰۴,۷۳۲	۴. مس تصفیه شده
۸۶,۴۷۳,۹۹۱	۵. پلی اتیلن گرید فیلم با چگالی کمتر از ۹۴ درصد	۷۱,۱۹۲,۸۷۵	۵. روی غیرمزوج کار نشده
۷۳,۶۶۹,۱۱۸	۶. گرید نساجی پلی پروپیلن	۶۹,۰۸۱,۹۳۰	۶. گرید نساجی پلی پروپیلن
۶۱,۳۹۹,۰۷۷	۷. روی غیرمزوج	۶۱,۵۱۰,۵۸۷	۷. سایر پلی پروپیلن به شکل ابتدایی
۵۶,۲۵۶,۲۷۷	۸. قیر نفت	۴۹,۱۶۲,۳۲۲	۸. قیر نفت
۳۹,۴۲۶,۸۴۱	۹. پسته	۴۵,۳۰۴,۳۸۳	۹. متانول
۳۹,۱۰۳,۲۹۵	۱۰. مغز پسته	۴۳,۰۳۱,۱۲۶	۱۰. انواع پسته خندان
۹۶۳,۹۷۱,۷۱۴	جمع ده قلم عمده صادراتی	۶۸۹,۰۰۹,۲۳۲	جمع ده قلم عمده صادراتی
۴۹ درصد	سهم ده قلم عمده از کل ارزش صادرات	۴۲ درصد	سهم ده قلم عمده از کل ارزش صادرات

مأخذ: همان.

همانگونه که مشاهده می‌گردد، صادرات ایران به ترکیه عمدتاً فلزات خام و محصولات پتروشیمی می‌باشد و نزدیک به پنجاه درصد صادرات کشور به ترکیه مربوط به ده قلم عمده صادراتی بوده است. با توجه به پیشینه محصولات صادراتی به کشور ترکیه انتظار بر این است که تخفیفاتی برای صدور این کالاها نیز به ترکیه مدنظر باشد. به علاوه اگر به هر دلیل برنامه دولت، صادرات سایر محصولات از جمله

کالاهای کشاورزی به ترکیه می‌باشد، شایسته است وضعیت مازاد کالای کشاورزی کشور در سال‌های اخیر مورد مطالعه قرار گیرد.

۴. بررسی مبادلات تجاری ترکیه و اتحادیه اروپا در خصوص محصولات کشاورزی

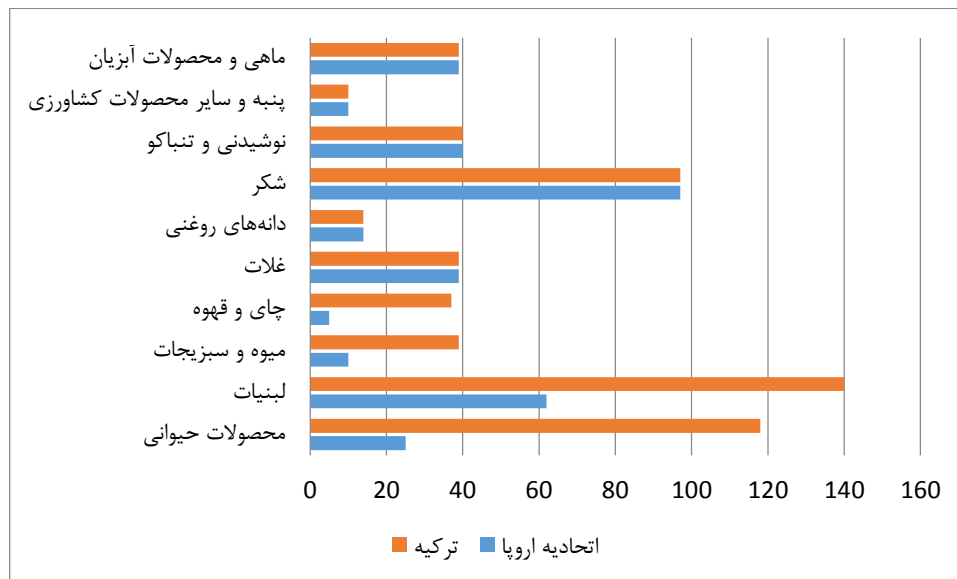
بررسی نحوه تعامل کشور ترکیه با اتحادیه اروپا در خصوص محصولات کشاورزی و به‌عنوان شریک عمده تجاری آن کشور می‌تواند جهت برنامه‌ریزی برای صدور محصولات کشاورزی به آن کشور دارای اهمیت باشد. مطالعه تجارت ترکیه با اتحادیه اروپا بدون شک ظرفیت‌های موجود آن کشور را روشن خواهد ساخت. براساس گزارش فائو وضعیت تجارت ترکیه با اتحادیه اروپا برحسب کالاهای مختلف گروه کشاورزی مشخص شده است.

کشور ترکیه در تجارت محصولات کشاورزی با اروپا دارای مازاد تجاری است. صادرات محصولات کشاورزی ترکیه در سال ۲۰۱۲ میلادی ۴,۶۴ میلیارد دلار (۴,۳۱ میلیارد کالای خام کشاورزی) است و واردات این محصولات از اروپا ۲/۷۲ میلیارد دلار بوده است. میوه و سبزیجات به‌طور خاص فندق، گوجه، گیلاس و زردآلو عمده صادرات محصولات کشاورزی ترکیه به اروپاست. عمده واردات ترکیه از اروپا نیز محصولات لبنی و تخم مرغ است. به نظر می‌رسد ترکیه در توافقنامه با ایران سعی نموده است بخشی از محصولات وارداتی را از ایران تأمین نماید. به‌علاوه با تأمین کالاهای خامی که در آن مزیت صادراتی به اتحادیه اروپا دارد فرصت صادرات مجدد این محصولات را برای خود فراهم آورده است و حتی در مواردی محدودیت‌های مقداری نیز برای این کالاها در نظر گرفته است.

ترکیه برای ورود محصولات کشاورزی به خاک خود تعرفه واردات بالایی وضع کرده است. در حالی که متوسط تعرفه وارداتی محصولات کشاورزی اروپا ۱۳/۹ درصد بوده است، این میزان برای ترکیه ۴۱/۷ درصد می‌باشد.^۱ کشور ترکیه یکی از بالاترین نرخ‌های تعرفه وارداتی کالای کشاورزی را در بین کشورهای OECD داراست. همانگونه که در نمودار ۲ مشاهده می‌نمایید، تعرفه‌های ورود گوشت و حیوانات زنده، برخی محصولات لبنی و چای و میوه و سبزیجات به ترکیه در مقایسه با اتحادیه اروپا بالا می‌باشد. تعرفه‌ها برای محصولاتی چون گندم، برنج و گوشت قرمز به‌طور دوره‌ای تنظیم می‌گردد تا تضمین نماید که کالای تولید داخلی در ابتدا مصرف می‌شوند. در سال‌های اخیر اروپا و ترکیه به دنبال تجارت آزاد در حوزه کشاورزی و کاهش تعرفه‌ها هستند. گرچه در خصوص برخی اقلام هنوز تعرفه‌های ترکیه بالا می‌باشد.

1. Evaluation of the EU-Turkey Customs Union-Report No 85830-TR -28 March 2014.

نمودار ۲. تعرفه واردات محصولات کشاورزی ترکیه و اتحادیه اروپا

مأخذ: سازمان تجارت جهانی.^۱

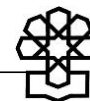
چنانچه جهتگیری صادرات این محصولات مدنظر وزارت جهاد کشاورزی و سازمان توسعه تجارت بوده است برنامه‌ریزی شایسته در جهت بازاریابی علمی و صدور محصولات و فرآورده‌های این بخش به کشورهای مصرف‌کننده نهایی (اتحادیه اروپا) می‌تواند ملاک عمل قرار گیرد.

۵. بررسی اجمالی مهمترین اقلام فهرست توافقنامه تجارت ترجیحی ایران و ترکیه

در مقایسه اجمالی اقلام مندرج در فهرست اعلام شده موافقتنامه موارد ذیل قابل تأمل می‌باشد. کالاهایی مانند انواع ماهی، لبنیات، انواع گل، صیفی‌جات و سبزیجات، میوه و مرکبات، بادام و فندق، روغن‌های حیوانی و مارگارین، آدامس و شکلات، پودر کاکائو، فرآورده‌های غلات، بیسکویت، رب و خیار شور، چای و مخمرها و سرکه برای ورود به خاک ترکیه مشمول تخفیف شده است.

در مقابل دولت ایران تخفیفاتی را برای محصولاتی مانند مکمل‌های دارویی، فرآورده‌های آرایشی و بهداشتی، محصولات پلاستیکی، لاستیک خودرو، تخته چوب، در و پنجره، منسوجات نساجی، میلگرد و نبشی و ورق فولادی و آلومینیمی، ظروف شیشه‌ای، اجاق گاز، رادیاتور شوفاژ، قطعات خودرو، لوازم خانگی، صندلی و مبلمان در نظر گرفته است. به‌علاوه با دقت در موارد مذکور متوجه می‌شویم که طرف ترکیه‌ای با برنامه‌ریزی مناسب در برخی اقلام تخفیفات، محدودیت‌های مقداری را نیز لحاظ نموده است.

1. <https://www.wto.org> (world tariff Profiles)

در کالاهای کشاورزی موضوع توافقنامه بعضاً محصولاتی مشاهده می‌شود که سابقه صادرات آنها به ترکیه وجود نداشته است، در مقابل کالاهای وارداتی از ترکیه کالاهایی از صنایع کوچک و متوسط با ارزش افزوده بالاست. بجز قطعات خودرو و قطعات الکتریکی و نخ و چوب ام دی اف که آنها نیز دارای تولید مشابه داخلی می‌باشند، سایر محصولات که طرف ایرانی برای ورود آن تخفیفاتی در نظر گرفته است کالای ساخته شده (نهایی) می‌باشد. از طرفی برخی محصولات مانند لوازم آرایشی و منسوجات عمدتاً در سال‌های گذشته به صورت قاچاق وارد کشور می‌شدند. با توجه به این مسئله که تولیدات صنعتی دو کشور عمدتاً مشابه می‌باشد، تولیدکنندگان ترکیه‌ای با دسترسی به تکنولوژی و تأمین مالی در محیط بین‌المللی، کیفیت تولیدات خود را با هدف صادرات به اروپا و سایر نقاط طراحی نموده‌اند، در حالی که تولیدکنندگان ایرانی محصولات صنعتی، عمدتاً در سال‌های اخیر با مشکلات و مسائل انتقال پول، بی‌ثباتی نرخ ارز و عدم دسترسی به خطوط اعتباری و فشارهای مالیاتی مضاعف روبرو بوده‌اند. علاوه بر فشارهای بین‌المللی، تورم داخلی، موجب کاهش قدرت خرید و کمبود تقاضای مؤثر شده و فعالیت برخی واحدهای تولیدی نیز عملاً کمتر از ظرفیت اسمی صورت می‌پذیرد. در نتیجه رقابت در شرایط نابرابر با تولیدکنندگان ترکیه‌ای به دلیل وجود مشکلات ساختاری اقتصاد کشور، موجب اعتراض این بخش از تولیدکنندگان به اقدام پیوست موافقتنامه ترجیحات تجاری شده است.

۱-۵. طبقه‌بندی اقلام صادراتی پیوست توافقنامه تجارت ترجیحی ایران و ترکیه

اقلام فهرست شده جهت تخفیفات تعرفه واردات ترکیه از مبدأ ایران شامل ۱۴۰ ردیف کد تعرفه کالا در سیستم هماهنگ شده می‌باشند که برای آنها تخفیفات تعرفه از ۱۵ درصد تا ۱۰۰ درصد در نظر گرفته شده است.

مجموع صادرات ایران به ترکیه بابت اقلام پیوست توافقنامه در سال ۱۳۹۲ بالغ بر ۱۱۸,۱۳۹/۹۳ دلار بوده است و در سال ۱۳۹۳ با ۲۱/۶ درصد رشد به رقم ۱۱۳,۳۴۶,۷۶۳ دلار رسیده است.

کالاهای صادراتی کشور در فهرست توافقنامه قابل تقسیم به سه گروه می‌باشد.

گروه اول - شامل کالاهایی به شرح ذیل است که اساساً در دو سال گذشته صادراتی از آنها به ترکیه نداشته‌ایم. عدم صادرات این کالاها این پرسش را مطرح می‌نماید که فلسفه توافق در خصوص صادرات این کالاها چیست و آیا به طور بالقوه توانایی صادرات این اقلام در کشور وجود دارد؟

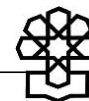
جدول ۴. کالاهای فهرست توافقنامه که در سال ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳ صادراتی به ترکیه انجام نشده است

کد تعرفه	نام کالا	کد تعرفه	نام کالا
۰۸۰۸۳	گلایی	۰۳۰۲۲۲	حلوا ماهیان
۰۸۹۱۰	زردآلو	۰۳۰۳۱۴	ماهی قزل‌آلا
۰۸۰۹۲۱	آلبالو ترش	۰۳۰۳۲۹	سایر ماهی‌های یخ‌زده
۰۸۱۴۰۰	پوست مرکبات یا خربزه	۰۳۰۳۸۹	فیله ماهی، ماهی اسپاروس
۰۹۰۴۱۱	فلفل در بسته‌بندی	۰۳۰۶۱۹	میگو آب سرد
۰۹۸۳۱	سایر میوه‌ها/ جوز	۰۳۰۶۲۵	لابستر نروژی
۰۹۰۸۳۲	هل	۰۳۰۶۱۶	انواع میگو آب سرد
۰۹۰۹۲۲	تخم گشنیز خرد شده، زیره	۰۴۰۳۱۰	ماست
۱۲۰۹۹۱	تخم سبزیجات	۰۴۰۴۱	آب پنیر
۱۵۱۶	روغن حیوانی	۰۴۰۷	تخم پرندگان
۱۵۱۷	مارگارین	۰۶۰۳۱۱ الی ۰۶۰۳۱۴	گل رز میخک داودی
۱۶۰۵ ۱۶۰۴	فراورده‌های کنسروهای انواع ماهی	۰۸۰۲۱۱	بادام با پوست
۱۷۰۲	لاکتوز/مالتوز/فروتوز	۰۸۰۵۴۰	گریپ فروت

گروه دوم - کالاهایی است که در سال ۱۳۹۳ نسبت به سال ۱۳۹۲ افزایش صادرات داشته‌اند. آیا گنجانیدن این اقلام در توافقنامه بدین معناست که برنامه‌ریزی وزارت صنعت، معدن و تجارت صدور بیشتر این دسته از کالاها است؟

جدول ۵. کالاهایی که در سال ۱۳۹۳ نسبت به سال ۱۳۹۲ افزایش صادرات داشته است

کد تعرفه	نام کالا	کد تعرفه	نام کالا
۰۳۰۶۱۷	سایر انواع میگو	۰۸۰۵۹۰۰۰	سایر مرکبات
۰۴۰۱۵۰	شیر و خامه	۰۸۰۷۱۱	هندوانه
۰۴۰۱۴۰	پنیر تبهه (نگرفته یا نبسته) و کشک	۰۸۰۸۱۰	سیب
۰۴۰۶۱۰۰۰	گل آنتوریوم	۰۸۰۴۰	به
۰۶۰۳۱۹	سایر گل‌ها	۰۸۱۳۳۰	سیب خشک کرده
۰۶۰۳۹۰۰۰	سیب‌زمینی	۰۸۱۳۴۰	سایر میوه‌های خشک
۰۷۰۱۹۰۰۰	پیاز و موسیر	۰۹۰۹۲۱۹۰	تخم گشنیز خرد نشده
۰۷۰۳۱۰۰۰	سیر	۰۹۱۰۹۹۹۰	آویشن
۰۷۰۴۱۰۰۰	گل کلم کلم بروکولی	۰۹۰۲۴۰۹۰	چای در بسته‌بندی غیرخرده‌فروشی
۰۷۰۴۹۰	کلم و کلم‌پیچ	۱۲۱۱۹۰۹۱	گل خشک
۰۷۰۵۱۱	کاهو کروی سالادی	۱۸۰۶۹	شکلات حاوی کاکائو
۰۷۱۱۵۹	سبزیجات در آب نمک	۲۰۰۱۱	خیار ترشی
۰۷۱۳۲۰	نخود رسمی	۲۰۰۲۹	رب گوجه‌فرنگی
۰۸۰۲۱۲	بادام بدون پوست	۲۰۰۷۱۰	کنسانتره میوه‌ها
۰۸۰۲۳۲	گردو بدون پوست	۲۰۰۷۹۹	پوره و مربا
۰۸۰۴۱۰	خرما	۲۰۰۸۱۹	مخلوط‌ها شامل میوه‌های سخت پوست
۰۸۰۵۵۰	لیمو		

گروه سوم - کالاهایی که کاهش صادرات در سال ۱۳۹۳ نسبت به سال ۱۳۹۲ داشته‌اند. کاهش صادرات محصولات جدول ذیل در شرایطی که افزایش نرخ ارز می‌تواند منجر به مزیت برای صادرات شود، قابل توجه می‌باشد. اقلام این گروه عمدتاً فسادپذیر و حمل و نگهداری آنها مستلزم شرایط خاص می‌باشد، همچنین این اقلام عمدتاً در داخل کشور مصرف می‌شود.

جدول ۶. کالاهایی که در سال ۱۳۹۳ نسبت به سال ۱۳۹۲ کاهش صادرات داشته است

نام کالا	تعرفه	نام کالا	تعرفه
آلو خشک کرده	۰۸۱۳۲۰	سایر ماهی‌های یخ‌زده	۰۳۰۳۱۹
چای در بسته کمتر از ۳ کیلوگرم	۰۹۰۲۳۰۹	روده و شکمبه حیوانات	۰۵۰۴۰۰
تخم زیره خردشده در بسته‌بندی	۰۹۰۳۲۹	گوجه‌فرنگی	۰۷۰۲۰۰
سایر دانه‌ها برای کشت	۱۲۰۹۹۹	کدوهای حلوایی	۰۷۰۹۹۳
سایر نباتات	۱۲۱۱۹۰۹۹	سایر سبزیجات تازه یا سرد کرده	۰۷۰۹۹۹
فرآورده‌ها تغذیه کودکان	۱۹۰۱۱	خیار	۰۷۱۱۴۰
سایر نان‌ها	۱۹۰۵۹۰۹۰	انجیر	۰۸۰۴۲۰
سایر آب میوه‌ها	۲۰۰۹۶۹۰	انگور تازه	۰۸۰۶۱۰
آب سیب	۲۰۰۹۷	خربزه	۰۸۰۷۱۹
عصاره‌ها و اسانس‌های چای	۲۱۰۱۱۲	گیلاس و شلیل	۰۸۰۹۲۹۰
سایر نوشابه‌های غیرالکلی	۲۲۰۲۹۰	کیوی	۰۸۱۰۵۰۰
اتانول	۲۲۰۷۱	انار و زرشک	۰۸۱۰۹۰
سرکه خوراکی	۲۲۰۹۰		

همانگونه که مشاهده شد اقلام مورد توافق جهت صادرات کالاهای خام و بعضاً مواردی است که سابقه صادرات برای آن به کشور ترکیه وجود نداشته است.

همچنین جای خالی برخی محصولات صادراتی کشور در حوزه کشاورزی مانند پسته، کشمش و عسل در بین اقلام توافقنامه مشهود است.

به‌علاوه لازم است در حوزه صادرات محصولات خام کشاورزی پاسخ به سؤالات ذیل در تعیین سیاست‌های تجاری کشور مدنظر قرار گیرد:

- آیا امکان تبدیل این محصولات به کالاهای با ارزش افزوده بالاتر و توجه به صنایع تبدیلی و تولید کالاهایی با استانداردهای جهانی و صادرات مستقیم فرآورده‌ها فراهم نمی‌باشد؟
- آیا با توجه به بحران کم‌آبی و ظرفیت تولید چنین محصولاتی در بخش کشاورزی، صادرات خام این کالاها توجیه‌پذیر است؟

۲-۵. طبقه‌بندی اقلام وارداتی پیوست توافقنامه تجارت ترجیحی

اقلام فهرست شده جهت تخفیفات تعرفه واردات به ایران از مبدأ ترکیه شامل ۱۲۵ ردیف کد تعرفه کالا می‌باشند که برای آنها تخفیفات تعرفه از ۳۰ درصد تا ۴۰ درصد در نظر گرفته شده است. ارزش واردات کالاهای موضوع توافقنامه براساس آمار اعلام شده گمرکات در پایان سال ۱۳۹۲ بالغ بر ۳۱۴,۳۳۲,۰۰۸ دلار بوده است که در سال ۱۳۹۳ با ۱۸/۸ درصد رشد به رقم ۳۷۳,۶۲۳,۴۴۶ دلار رسیده است.

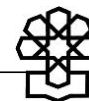
در نگاه اجمالی، کالاهای وارداتی مندرج در این توافقنامه، عموماً مصرفی و دارای تولید مشابه داخلی هستند. برای بررسی دقیق‌تر، کالاهای پیوست توافقنامه که شامل تخفیفاتی برای ورود به کشور شده‌اند را به دو گروه طبقه‌بندی می‌نماییم.

گروه اول - کالاهایی که واردات آنها در سال ۱۳۹۳ نسبت به سال ۱۳۹۲ کاهش چشمگیری داشته است.

جدول ۷. برخی از کالاهایی که واردات آن در سال ۱۳۹۳ نسبت به ۱۳۹۲ کاهش دارد

نام کالا	کد تعرفه	نام کالا	کد تعرفه
سایر مکمل‌های دارویی برای خرده‌فروشی که تولید داخلی مشابه ندارند	۳۰۰۴۹۰۹۰	لاستیک رویی چرخ، بادی، نو، از کائوچو از انواعی که برای اتوبوس‌ها و اتومبیل‌های باری به کار می‌رود به‌استثنای سایز ۲۲/۵ ت ۸۰۳۱۵	۴۰۱۱۲۰۹۰
فرآورده‌های آرایشی مراقبت از پوست	۳۳۰۴۹۹	رینگ موتور مربوط به موتورهای پیستونی درون‌سوز جرقه‌ای - احتراقی	۸۴۰۹۹۱۲۰
سایر فرآورده‌ها برای پاکیزگی و آرایشی مو غیر از شامپو، فرآورده‌ها برای فر زدن مو	۳۳۰۵۹۰۰۰	اجزا و قطعات برای موتورهای صنعتی	۸۴۰۹۹۹۱۰
صابون	۳۴۰۱۲	اجزا و قطعات برای موتورهای گازسوز	۸۴۰۹۹۹۲۰
مواد پلاستیکی	۳۹۲۶۹۰	اجزا و قطعات برای موتورهای کشاورزی	۸۴۰۹۹۹۳۰
سرسیم و سایر اتصالات و رابط‌ها برای سیم و کابل	۸۵۳۶۹۰۱۰	اجزا و قطعات برای موتورهای اتوبوس و کامیون	۸۴۰۹۹۹۴۰
		ترمینال ریلی	۸۵۳۶۹۰۳۰
باسداکت	۸۵۳۶۹۰۲۰	سایر قطعات SMD قابل نصب سطحی روی برد مدار چاپی	۸۵۳۶۹۰۴۰

مشاهده می‌شود که بخشی از این کالاها مانند لوازم آرایشی و بهداشتی عمدتاً از مسیر قاچاق وارد کشور می‌گردند. به این فهرست کالاهای نساجی و منسوجات که عمدتاً ارزش واردات قانونی آن بسیار ناچیز می‌باشد را نیز باید افزود.

بخش دیگر کالاهای این گروه کالاهای صنعتی و قطعات خودرو است که کاهش واردات آن به دلیل تحریمها و مشکلات بین‌المللی و کاهش تولید در داخل کشور می‌باشد.

گروه دوم - کالاهایی که واردات آنها در ده‌ماهه ۱۳۹۳ نسبت به سال ۱۳۹۲ افزایش چشمگیری داشته است. با توجه به محدودیت ارزی کشور افزایش واردات کالاهای ذیل قابل تأمل می‌باشد.

جدول ۸. کالاهایی که واردات آن در سال ۱۳۹۳ نسبت به سال ۱۳۹۲ افزایش دارد

تعارفه	نام کالا	تعارفه	نام کالا
۵۴۰۷۶۱۰۰	سایر پارچه‌های تارو پودباف از نخ رشته‌های سنتتیک، با حداقل ۸۵ درصد رشته‌های پلی‌استر غیر تکستوره	۳۹۲۴۹۰۰۰	لوازم خانه‌داری و پاکیزگی که در جای دیگر مذکور نیست، از مواد پلاستیکی
۷۳۲۲۱۹۰۰	سایر را دیاتور، با گرم‌کننده غیر برقی و اجزا و قطعات آنها، از آهن یا از فولاد غیر مذکور در جای دیگر	۳۹۲۴۱۰۹۰	لوازم سرمیز و لوازم آشپزخانه پلاستیکی بجز ظروف ملامین
۸۴۰۹۹۹۹۰	سایر اجزا و قطعات موتورهای ۸۴۰۷ یا ۸۴۰۸ غیر مذکور در جای دیگر	۸۴۵۰۱۱۰۰	ماشین لباسشویی
۸۴۱۸۵۰۰۰	سایر میلمان (Furniture) (صندوقچه‌ها (Chests)، کابینت‌ها، پیشخوانک‌های (Display Counters) نمایش، ویتترینک‌ها (cases Show) و غیره) برای نگهداری و نمایش	۴۴۱۱۱۲۹۹	سایر تخته فیبر تراکمی متوسط (mdf) کار شده با ضخامت کمتر از ۵ میلیمتر
۸۴۲۲۱۱۰۰	ماشین‌های ظرفشویی خانگی	۴۴۱۱۱۳۹۹	سایر تخته فیبر تراکمی متوسط (mdf) کار شده با ضخامت بیشتر از ۵ میلیمتر تا ۹ میلیمتر
۸۵۳۶۶۹۹۰	قطعات برقی نصب روی برد مدار چاپی خاص صنعت الکترونیک	۹۴۰۱۸۰۰۰	مبل و نشیمن‌ها

بررسی جدول فوق نشان می‌دهد که اکثریت محصولات وارد شده به کشور از ترکیه، قابلیت تولید در داخل را دارند و این امر به دلیل تشابه وضعیت صنایع دو کشور است. هر دو کشور از تولیدکنندگان لوازم خانگی، قطعات خودرو، لوازم آشپزخانه، رادیاتور و... می‌باشند. نکته‌ای که بدان باید توجه کرد این است که آیا با توجه به وضعیت تجارت خارجی کشور و وضعیت صنایع داخلی، تسهیل واردات چنین محصولاتی مثبت ارزیابی می‌گردد و یا می‌تواند حداقل در کوتاه‌مدت به تولید داخل لطمه بزند. آیا ورود

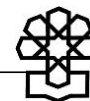
کالای ساخته شده جهت افزایش رقابت با تولیدات داخلی نسبت به ورود مواد اولیه و ماشین‌آلات خط تولید اولویت دارد؟ رقابت و کاهش تدریجی تعرفه‌ها براساس مبانی نظری مورد تأیید می‌باشد، اما بررسی مشکلات تولیدکنندگان داخلی و رفع موانع تولید رقابت‌پذیر پیش‌نیاز اجرای سیاست‌های کاهش موانع تعرفه‌ای است.

۶. استدلال موافقان و مخالفان انعقاد توافقنامه تجارت ترجیحی ایران و ترکیه

موافقان انعقاد توافقنامه بر ضرورت کاهش تعرفه‌ها و ایجاد فضای رقابت آزاد جهت بهبود کیفیت کالاهای تولید داخل و کاهش قاچاق کالا تأکید دارند. به‌علاوه در خصوص اقدام صادراتی مورد توافق بر این مسئله اشاره می‌نمایند که اساساً دریافت تخفیف جهت صادرات کالاهای صنعتی به ترکیه به دلیل تعرفه پایین این کالاها در این کشور موضوعیت نداشته و دریافت تخفیفات تعرفه‌ای جهت صدور محصولات کشاورزی می‌تواند مثبت ارزیابی شود. استدلال موافقان بر عدم ارجاع توافقنامه برای تصویب به مجلس نیز مصوبه هیئت وزیران در خصوص اختیار تخفیف سود بازرگانی است.

در مقابل مخالفان انعقاد توافقنامه، بهبود کیفیت تولیدات داخلی از طریق کاهش تعرفه‌ها را متضمن شرایطی می‌دانند که در حال حاضر در دسترس نبوده و افزایش واردات به‌واسطه کاهش تعرفه‌ها را موجب زیان تولیدکنندگان داخلی می‌دانند. به‌علاوه توجه کاهش تعرفه برای تشویق به ورود قانونی این کالاها زمانی پذیرفتنی است که انگیزه قاچاق کالا با نرخ‌های تعرفه پس از اعمال تخفیفات از میان برود، در غیر این صورت تخفیف تعرفه‌ای تأثیر قابل ملاحظه‌ای در کاهش قاچاق این کالاها به داخل کشور نخواهد داشت. از طرف دیگر محصولات صادراتی ایران به ترکیه مندرج در فهرست توافقنامه، عمدتاً محصولات خام و با ارزش افزوده پایین می‌باشند که با اهداف اقتصاد مقاومتی و ایجاد اشتغال در کشور سازگار نمی‌باشد. برخی مخالفان این توافقنامه، معتقدند که فهرست پیوست این موافقتنامه به‌گونه‌ای ترسیم شده است که تأثیر مثبتی بر توسعه صنایع داخلی کشور نخواهد داشت، این امر می‌تواند به دلایل مختلف از جمله ضعف سازمان‌های متولی، عدم انجام مطالعات جدی در این خصوص و یا عدم موفقیت گروه مذاکره‌کننده در متقاعد کردن طرف ترکیه‌ای باشد.

البته قابل توجه است که تمامی اهداف انعقاد این موافقتنامه‌ها در اهداف اقتصادی خلاصه نمی‌شوند و بعضاً اهداف دیپلماتیک و سیاسی و امنیتی نیز در روند شکل‌گیری اینگونه توافقنامه‌ها مؤثر هستند. از همین رو با توجه به شرایط متفاوت کشور ترکیه در اتخاذ اهداف مشترک منطقه‌ای در طول چند سال گذشته و بروز اختلاف‌نظرهایی در حوزه سیاسی به نظر می‌رسد بازنگری در فهرست این موافقتنامه فراهم است. بی‌تردید کشورها وقتی وارد توافقات ترجیحی می‌شوند که دو کشور واقعاً قصد داشته باشند فرآیند توسعه اقتصادی خود را به یکدیگر پیوند بزنند و این امر مستلزم گفتگو برای حل مشکلات و

تقلیل اختلاف نظرهای سیاسی است. به نظر می‌رسد فاصله موجود میان شرایط فعلی مبادلات و تعاملات دو کشور با وضعیت ایدئال بستگی به گفتگوهای آتی میان دو کشور دارد.

یکی دیگر از مسائلی که مورد توجه مخالفان این موافقتنامه می‌باشد، آن است که در صورت الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی (WTO)، دیگر اعضای این سازمان نیز می‌توانند همان امتیازاتی را که به کشور ترکیه داده‌ایم از ایران مطالبه نمایند و از این رو انعقاد موافقتنامه‌های تجارت ترجیحی برای کشوری که هنوز به سازمان تجارت جهانی نپیوسته است، می‌تواند مخاطراتی داشته باشد. از این رو پیشنهاد می‌شود تا زمان آغاز مذاکرات الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی، به جای انعقاد موافقتنامه‌های دوجانبه، فعال کردن موافقتنامه‌های چندجانبه‌ای مانند موافقتنامه تجاری منعقد شده میان کشورهای عضو اگو که ترکیه نیز در آن عضویت دارد در اولویت قرار گیرد.

برخی مخالفان انعقاد موافقتنامه، با توجه به الزام به تصویب موافقتنامه توسط مجلس ترکیه و رعایت اصل اقدام متقابل، تصویب موافقتنامه توسط مجلس شورای اسلامی را ضروری و لازم می‌دانند.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

اصل انعقاد موافقتنامه تخفیفات تعرفه‌ای با توجه به مبانی نظری مثبت ارزیابی می‌شود، اما لازم است جهتگیری سیاست‌های تجاری در صنایع مختلف مشخص گردد. اینکه کدام یک از صنایع نیاز به حمایت تعرفه‌ای دارند و برای چه دوره زمانی این حمایت باید استمرار داشته باشد و کدام صنایع آمادگی ورود به رقابت با تولیدات مشابه خارجی را دارند و پاسخ به این سؤال که علت عدم توانایی رقابت برخی صنایع با کالاهای مشابه خارجی چه می‌باشد، موضوعاتی است که کارشناسان وزارت صنعت، معدن و تجارت به‌عنوان متولی امر می‌بایست بر آن اشراف داشته باشند.

فلسفه از بین بردن انگیزه قاچاق کالا از طریق کاهش تعرفه‌ها، بدون مشخص کردن اینکه آیا ورود این قبیل کالاها از جمله پوشاک از طریق قانونی توجیه اقتصادی دارند، منطقی به نظر نمی‌رسد. از این رو پیشنهاد می‌گردد مشکلات صنایع مزبور جهت رقابت با کالاهای مشابه خارجی مدنظر قرار گرفته و تعرفه‌ها در یک دوره زمانی معقول به سطحی کاهش یابد که عمده‌ترین انگیزه قاچاق کالا از بین برود. در این صورت منافع تجارت آزاد در بلندمدت با هزینه‌های کمتری برای صنایع حاصل می‌گردد و افزایش کیفیت تولیدات داخلی در دوره زمانی قابل قبول امکان‌پذیر می‌شود.

با دقت در فهرست تخفیفات تجاری ترکیه و ایران مشخص است که دولت ترکیه با برنامه‌ریزی مناسب‌تر در زمینه انعقاد قرارداد حرکت نموده است. از یک طرف با صدور محصولات صنعتی با فناوری پایین و متوسط به ایران می‌تواند در رقابت با سایر کشورها، کالاهای تولیدی خود را با قیمت پایین‌تری در بازار ایران به فروش رساند و از طرف دیگر با واردات کالاهای خام کشاورزی که خود در برخی از آنها

صادرکننده عمده به اتحادیه اروپا است، زمینه افزایش صادرات را فراهم آورد. با این حال دلایل انتخاب کالاهای فهرست پیوست توافقنامه از طرف ایران مشخص نمی‌باشد. سؤال اصلی که باید بدان پاسخ داده شود این است که سیاست دولت در انتخاب صنایع منتخب صادراتی کشور چیست و برنامه‌های وزارت صنعت، معدن و تجارت، جهاد کشاورزی و سایر بخش‌های تولیدی دولتی و خصوصی در جهت تحقق اهداف این سیاست‌ها چگونه عملیاتی خواهد شد.

توصیه‌های سیاستی

۱. لزوم انتخاب صنایع پیشرو در کشور که قرار است با توجه به مزیت نسبی در صادرات عمل نموده و با تولیدات مشابه خارجی توانایی رقابت داشته باشند و از واردات با تعرفه پایین آسیب نبینند، پیش از انعقاد توافقنامه‌های تجاری دارای اهمیت است. آیا استراتژی کشور، حمایت از صنایع کوچک و متوسط می‌باشد و یا حمایت از صنایع بزرگ و عمدتاً دولتی اولویت دارد؟ سرمایه‌گذاری و حمایت از صنایع خاص که قدرت رقابتی ندارند فقط برای دوره زمانی محدود و در جهت تقویت آنها توجیه‌پذیر است. هماهنگی وزارتخانه‌ها و بدنه کارشناسی دولت با فعالان بخش خصوصی و مجامع کارشناسی و دانشگاهی جهت افزایش کارایی صنایع می‌تواند توافقنامه‌هایی از این دست را اثربخش‌تر نماید.
۲. در صورت عدم وجود توانایی فنی لازم در برخی از صنایع، استفاده از تجربیات سایر کشورها و اقدام به تولید مشترک با آنان و فعال نمودن ظرفیت‌های خالی مناطق آزاد تجاری توصیه می‌گردد. ارتباط صنعت با دانشگاه و توجه به بخش تحقیق و توسعه در محیط رقابتی بین‌المللی به همراه فراهم بودن سایر پیش‌نیازهای توسعه می‌تواند صنعت داخلی را توانمند سازد.
۳. اجتناب از خام‌فروشی کالای صادراتی و ایجاد ارزش‌افزوده بیشتر در داخل کشور موجب ایجاد اشتغال می‌گردد. این مسئله مطابق با اهداف اقتصاد مقاومتی و اسناد بالادستی نیز می‌باشد. در صورتی که سیاست کلی کشور صادرات محصولات کشاورزی است، حمایت از صنایع غذایی و بسته‌بندی که نیاز به فناوری پیچیده‌ای ندارند به همراه بازاریابی علمی این محصولات، می‌تواند مانع از خام‌فروشی کالاهای کشاورزی گردد.
۴. سیاست حمایت تعرفه‌ای یک سیاست از مجموعه سیاست‌های بسته حمایتی صنایع در دوره زمانی مشخص است که متأسفانه در کشور ما عملاً به‌عنوان تنها راه حمایت از تولید داخلی مطرح شده است. این امر با توجه به فراهم نبودن زمینه‌های ارتقای صنعت به عاملی جهت افزایش انگیزه قاچاق و کیفیت پایین صنایع داخلی در بلندمدت تبدیل شده است.

پیشنهاد

با توجه به بررسی‌های به عمل آمده در این گزارش، فهرست پیوست توافقنامه تجارت ترجیحی میان ایران و ترکیه به نحو مطلوب و آن طور که باید در راستای توسعه صنعتی کشور و تبدیل کالاهای با ارزش افزوده پایین به کالاهای نهایی صادراتی و حمایت از تولیدات داخلی کشور تلقی نشده و نیازمند بازنگری جدی و دائمی در سنوات آتی است. همچنین با توجه به تصویب این موافقتنامه توسط مجلس ترکیه، به نظر می‌رسد تهیه لایحه توسط دولت برای طرح، بررسی و حسب مورد تصویب آن در مجلس شورای اسلامی ضروری است، زیرا بررسی فهرست اقلام مربوط به این قبیل موافقتنامه‌ها در فضایی فراتر از قوه مجریه و با حضور تشکل‌ها و اتحادیه‌ها و فعالان بخش خصوصی در کمیسیون‌های تخصصی مجلس، می‌تواند منجر به دقت نظر بیشتری در اثربخشی موافقتنامه‌های تجارت ترجیحی باشد.

پیوست

مبانی نظری و پیشینه مطالعات

اردیل و یتکی نر^۱ به تعیین نقش اتحادیه اروپا بر روند تجاری ترکیه به کمک الگوی جاذبه در سال‌های ۱۹۹۲-۲۰۰۶ در مورد ۴۶ کشور که سهم عمده در کل تجارت ترکیه دارند پرداختند. نتیجه تحقیقات نشان می‌دهد اتحادیه اروپا نقش مؤثر و مثبتی در تجارت ترکیه داشته و جریان تجاری این کشور را افزایش داده است.

احمدیان^۲ میزان اثرگذاری سیاست‌های تجاری بر عملکرد بنگاه‌ها و به‌طور اخص بر بهره‌وری آنها، تحت تأثیر اندازه رقابت بازار را بررسی کرده است. براساس این پژوهش صنایع به سه گروه صنعتی با سطح حمایت پایین، سطح حمایت متوسط و سطح حمایت بالا تقسیم شده‌اند. در این مطالعه به ارزیابی تأثیر عوامل تعیین‌کننده رشد بهره‌وری در صنایع ایران، با تأکید بر درجه رقابتی در دو دوره اعمال سیاست‌های حمایتی و آزادسازی تجاری پرداخته شده است. یافته‌های پژوهش بیانگر این است که قدرت بازار، به‌طور مستقیم سبب رشد بهره‌وری صنایع شده است و کاهش تعرفه‌ها اثر مستقیم قدرت بازار را بر رشد بهره‌وری (به‌غیر از صنایع انحصاری با سطوح پایین حمایتی) کاهش داده، لکن با اعمال فشار رقابتی در صنایع انحصاری و ایجاد انگیزه نوآوری، ورود بنگاه‌های کارآ و به‌کارگیری سرمایه انسانی در آنها، موجب افزایش بهره‌وری در صنایع ایران شده است. همچنین کاهش تعرفه‌ها موجب شده است بنگاه‌های فعال در صنایع انحصاری با سطح پایین حمایتی، به رقابت با تولیدکنندگان خارجی بپردازند و بهره‌وری خود را افزایش دهند. اما کاهش تعرفه‌ها، رشد بهره‌وری را در صنایع انحصاری با سطح متوسط حمایتی کاهش داده است. این موضوع بیانگر این است که کاهش تعرفه، بیش از مقداری بوده است که صنایع انحصاری در این سطح حمایتی را به رقابت با تولیدکنندگان خارجی و در نتیجه ارتقای بیشتر بهره‌وری تشویق کند. این مسئله بیانگر آن است که در کاهش تعرفه صنایع با سطوح حمایتی متوسط و بالا نیازمند دوره زمانی مناسب می‌باشیم.

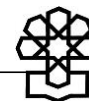
الگوی جاذبه^۳ در تجارت خارجی

نظریه جاذبه فاصله دو یا چند ماده را شرح می‌دهد که با جرم آنها در فیزیک رابطه مستقیم و با معکوس مجذور فاصله بین دو ماده رابطه عکس دارد:

1. Bilici, Erdil and Yetkiner (2008).

۲. بررسی تأثیرپذیری عملکرد صنایع از سیاست‌های حمایتی و آزادسازی تجاری با تأکید بر درجه رقابتی آنها (مطالعه موردی صنایع ایران)، مجید احمدیان، استاد اقتصاد دانشگاه تهران.

3. Gravity model

$$\alpha_{ij} = \gamma m_i m_j d^{-2_{ij}}$$

این الگو توسط تین برگن^۱ از فیزیک به حیطه اقتصاد وارد شد. کنترل پذیر بودن داده‌ها و تعداد متغیرها از جمله مزیت این مدل است. اندرسون^۲ و کروگمن^۳ و دیردورف^۴ توصیفات تئوریک برای مدل جاذبه ارائه نمودند.

در ساده‌ترین حالت وقتی مانع و تشویقی در جریان تجاری دوجانبه وجود ندارد، تجارت تابعی معکوس از فاصله جغرافیایی بین دو کشور است.

$$T_{ij} = f(GDP_i, GDP_j, D_{ij})$$

در این معادله تولید ناخالص داخلی به‌عنوان متغیرهای جرم در رابطه نیوتن لحاظ گردیده است. به‌علاوه تجارت دو کشور با مجذور فاصله آن دو به‌صورت معکوس رابطه دارد.

الگوی جاذبه تعمیم یافته^۵

برای بسط و گسترش الگوی جاذبه، متغیرهای دیگری به الگوی استاندارد اضافه می‌شوند که شامل نرخ ارز واقعی، متغیرهای مجازی که به‌صورت مقداری نیستند مانند اثر زبان و فرهنگ مشترک و شرکت در موافقتنامه‌های تجاری می‌باشند. با استفاده از آزمون F فیشر الگوی مناسب انتخاب می‌شود. براساس یافته‌های هلوین و نیلسون^۶ (۲۰۰۰) علائم متغیرهای مدل مطابق جدول ذیل می‌باشد.

1. Tinbergen
2. Anderson
3. Krugman
4. Deardorff
5. Augmented Gravity model
6. Hellvin and Nillson

جدول اثر متغیرها بر تجارت بین دو کشور

متغیرها	علامت	شرح و تفسیر
GDP کشور صادرکننده (Y_i)	+	عرضه صادرات بالقوه
GDP کشور واردکننده (Y_j)	-	کشورهای بزرگ‌تر به لحاظ اقتصادی، محصولات بیش‌تری وارد می‌کنند
GDP سرانه‌ی کشور صادرکننده (y_i)	+/-	محصول بیش‌تر در ازای هر شخص نشان‌دهنده‌ی یک پتانسیل برای صادرات بیش‌تر است اما ممکن است جمعیت بیش‌تر صادرات را افزایش دهد
GDP سرانه‌ی کشور واردکننده (y_j)	+/-	یک درآمد سرانه‌ی بزرگ‌تر نشان‌دهنده‌ی تقاضای واردات بیش‌تر است اما یک جمعیت بزرگ‌تر ممکن است تجارت را افزایش یا کاهش دهد.
فاصله‌ی جغرافیایی	-	نشان‌دهنده‌ی هزینه‌ی حمل‌ونقل
نرخ ارز واقعی	+/-	ارزش پول رایج واردکننده در مقابل کشور صادرکننده و موانع واردات
زبان مشترک	+	کشورهایی که دارای زبان مشترک هستند بیش‌تر با هم تجارت می‌کنند
شرکت در عهدنامه‌های تجاری	+	عضویت در عهدنامه‌های تجاری باعث افزایش تجارت می‌شود

لذا تجارت ایران با ترکیه به دلیل فاصله جغرافیایی کم، فرهنگ مشترک و عضویت در توافقنامه تجاری مشترک می‌تواند برای هر دو طرف دارای منافع باشد و ورود به بازارهای جهانی را تسهیل کند. بنابراین اصل انعقاد توافقنامه مثبت و مورد تأیید است، ولی نحوه انتخاب کالاها و شرایط توافقنامه نیاز به شرایطی دارد که در ادامه مطالعه آن را بررسی خواهیم نمود.

منابع و مأخذ

۱. احمدیان، مجید. بررسی تأثیرپذیری عملکرد صنایع از سیاست‌های حمایتی و آزادسازی تجاری، فصلنامه علمی و پژوهشی برنامه و بودجه، ۱۳۹۱.
۲. آذربایجانی، کریم. دستاوردهای تجاری انعقاد توافقنامه تجارت آزاد میان کشورهای منتخب، همایون رنجبر، فصلنامه پژوهش‌های بازرگانی، ۱۳۸۹.
۳. محاسبات محقق براساس بخش آمار و اطلاعات سایت گمرک جمهوری اسلامی ایران: (<http://www.irica.gov.ir>)
۴. جداول پیوست مقررات صادرات و واردات سال‌های ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳ و فهرست ترجیحات و تخفیفات تعرفه‌ای تجارت مرزی بین جمهوری اسلامی ایران و کشور ترکیه.
۵. متن موافقتنامه تجارت ترجیحی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه و جداول پیوست، مصوب ۱۳۹۳/۳/۱۸ هیئت وزیران.
۶. شمس‌الدینی، اسماعیل و همکاران. بررسی عوامل مؤثر بر جریان‌های تجاری میان ایران و اتحادیه اروپا، فصلنامه اقتصاد کشاورزی، ۱۳۸۹.
7. Evaulation of Eu-Turkey Customs Union (2014).

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۴۷۳۰

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: بررسی توافقنامه تجارت ترجیحی میان ایران و ترکیه

نام دفتر: مطالعات اقتصادی (گروه بازرگانی)

تهیه و تدوین: امید شریفی

ناظر علمی: سعید غلامی باغی

اظهار نظر کننده: اسفندیار امیدبخش

متقاضی: رضا رحمانی (رئیس کمیسیون صنایع و معادن مجلس شورای اسلامی)

ویراستار تخصصی: _____

ویراستار ادبی: _____

واژه‌های کلیدی:

۱. موافقتنامه

۲. تجارت ترجیحی

۳. ترکیه

تاریخ انتشار: ۱۳۹۴/۱۲/۱۰